

Helene Blomqvist, *Nordenflychts nej: ett upplysningsreligiöst spänningsfält och dess litterära manifestationer* (Möklinta: Gidlunds, 2016). 260 s.

"Gud skapade världen ur intet. Intet lyser igenom". Så skrev Paul Valéry i en känd aforism som kan sägas fånga något väsentligt om upplevelsen av modernitet. 1700-talet var en tid när sprickorna i den gudomliga världsordningen började bli allt mer synliga, och då man på sina håll började undra om inte denna ordning var både mindre rättfärdig och mindre stabil än vad den framstälts som. Striderna kring teodicéproblematiken var länge ett självklart inslag i upplysningsforskningen, men i takt med att man velat mjuka upp motsättningen mellan upplysning och religion har de hamnat något i skymundan. Möjligen kan de vara på väg tillbaka. Jonathan Israels inflytelserika idéer om en "radical enlightenment" ger nytt bränsle till diskussionen om upplysning och religion, samtidigt som dagens motsättningar mellan fundamentalism, nyateism och kulturrelativism gör det angeläget att reflektera över upplysningens arv och vad vi läser in i det. Det är bland annat därför glädjande att Helene Blomqvist tar sig an Hedvig Charlotta Nordenflychts utfrågande av världsordningens godhet. Nordenflycht var utan tvekan den svenska poet som tydligare än andra registrerade de seismiska rörelserna i den tidigare så stabila religiösa världsbilden. Samtidigt har det funnits

en tendens att inte riktigt ta henne på allvar som tänkare och att betrakta hennes grubblerier som främst personliga. Det är angeläget att lyfta fram Nordenflycht som en tänkare vars medium var versen.

I centrum för Blomqvists studie står inte de rent idéhistoriska frågorna, även om dessa ges stort utrymme, utan en speciell texttyp: det hädiska yttrandet eller "blasfemin". Denna kan enligt Blomqvist bestämmas av sin retoriska verkan såväl som av sina formella drag. Till de senare hör framförallt att den skrivs i relation till andra texter: "den blasfemiska texttypen är alltid relationell och konfrontativ; hädelsen riktar sig med nödvändighet mot något som hålls heligt, sant eller självklart och inte får ifrågasättas" (s. 49). Det är en fruktbar ingång. Många av 1700-talets tankedikter, inte minst Nordenflychts, tar ju sitt avstamp i någon trossats som det vrids och vänds på, och där ett drama kan utspelas mellan det tänkande och kännande subjektet och världsordningen, så som den allmänt uppfattats och kondenserats i några *idées reçues*. Denna "relationella" karaktär hos blasfemin anger också studiens metod, då Nordenflychts dikter placeras in mot en bakgrund av såväl texter det anspelats på, som mer allmänt den idémässiga bakgrunden. Snarare än att gå igenom hela Nordenflychts produktion riktar Blomqvist in sig på tre huvudnummer som analyseras noggrant: "Dygdens oförväntade belöning", sviten "Den

sörjande Turturduvan” och hennes stora ode i anledning av några ställen ur Exodus XXXIII: kap. v.18, 20 och XXXIV: kap. v. 5, 6. Behändigt nog finns de avtryckta i ett appendix.

Nordenflychts dikter kan vara svårhantlade just genom att vara enkla: med sitt begränsade bildspråk och direkta tilltal tycks de lämna få öppningar till litteraturvetenskaplig tolkning av det gängse slaget. I detta fall blir särskilt den begreppshistoriska vinkeln upplysande. Exempelvis är det intressant att reflektera över en eventuell hierarki mellan orden Gud, Himmel och Ödet – storheter som annars tycks ha ungefär samma retoriska funktion, och att jämföra med teologiska, filosofiska och allmänna föreställningar från samma tid (s. 70-81). Analyserna tycks mig tjäna ett klart syfte då de på detta sätt bromsar in den förrädiskt snabba avkodningen av Nordenflychts dikter, och visar på intressanta spänningar mellan dem och det sammanhang de författades i. Särskilt i kapitlet om ”Den sörjande Turturduvan”, en samling som ofta uppfattats som rent emotionell och personlig, lyfts det seriösa tankeinnehållet fram på ett förtjänstfullt sätt. Annars får huvudnumret anses vara det avslutande kapitlets genomgång av Nordenflychts bibliska ode, vilket representerar hennes kanske mest fullödiga behandling av problematiken, och följaktligen ägnas en ingående formell och tematisk analys.

Fördelen med valet av metod och upplägg är att det tillåter författaren att visa på mångtydigheten och rikedomen på referenser hos ett ganska begränsat textmaterial. Dess nackdel är att framställningen bitvis blir svår att följa. Man måste ständigt påminna sig om huvudobjektet för analysen, särskilt som den bakgrund som målas upp inte endast består i ett refererat sammanhang av facklitteratur och historisk bakgrund utan till stor del även i andra dikter av Nordenflycht själv. Särskilt i de två första tolkningskapitlen leder det till en hel del bläddrande fram och tillbaka. Verkets övergripande planläggning är dock tydlig nog.

Man kan naturligtvis ifrågasätta om ”blasfemi” är en träffande beteckning för Nordenflychts dikter, vilka ganska ofta består i den typ av sökande, personlig gudstro som mycket väl torde rymmas inom en lågkyrklig protestantisk kontext, och som uppenbarligen bedömdes som acceptabel av hennes samtid. Samtidigt är kopplingarna till liknande utfrågningar av världsalltets mål och mening hos tidevarvets filosofer väl belagda, och att vi har att göra med *någon* form av frigörelseprocess tycks ovedersägligt. Huruvida lösningen ligger i att återinrätta motsättningen mellan Upplysning och Religion, eller att mjuka upp upplysningsbegreppet för att kunna inkludera även detta slags religiösa röster, är inte helt lätt att avgöra, och vi hamnar lätt i en det halvfulla eller halvtomma vattenglasets problematik. Möjligen hade en utförligare diskussion om upplysning, protestantism och sekularisering varit på sin plats, och då kanske på bekostnad av den mer allmänna eller nutidsanknutna diskussionen om teodicéproblematiken och frågan om det onda. Å andra sidan, vill man skynda sig att tillägga, är just dessa aspekter något som gör Nordenflycht aktuell för oss, en aktualitet som Blomqvist på ett energiskt och förtjänstfullt sätt framhäver.

Alfred Sjödin

Urban Claesson, *Kris och kristnande: Olof Ekmans kamp för kristendomens återupprättande vid Stora Kopparberget 1689–1713: pietism, program och praktik*, Skrifter utgivna av Svenska kyrkohistoriska föreningen 69, Forskning för kyrkan 26. (Göteborg: Makadam, 2015). 265 s.

Mötet mellan luthersk ortodoxi och pietism decennierna kring sekelskiftet 1700 är ett livligt forskningsfält inom såväl internationell som svensk kyrkohistorisk forskning. Till detta fogas nu Urban Claessons studie av ett